

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕЖИВАННЯ ЗАГРОЗ ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Вінков Веніамін

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України

м. Київ, Україна

ven.vinkov@gmail.com

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1237-0637>

Метою статті ставилося емпірично дослідити, яким чином залежно від проявів ідентичності відбувається переживання загроз у громадян України.

Методи. Онлайн-опитування, семантичний диференціал; частотний аналіз, кореляційний аналіз за критерієм Спірмена, інтерпретація та узагальнення результатів емпіричного дослідження.

Результати. Загальна вибірка респондентів проведеного дослідження становила 451 особу. Емпіричне дослідження включало вивчення таких видів ідентичності, як місцева або локальна, громадянська, східнослов'янська, європейська, професійна, релігійна. На наявність загроз респондентами оцінювалися дії з боку близького оточення, української влади, суспільства загалом, громадян інших країн, росіян. Крім того досліджувалася оцінка респондентами з різними видами ідентичності таких психологічних показників, як міри власної травматизації, спрямованості своєї поведінки в момент небезпеки щодо інших людей, посилення уваги до проблем безпеки, впливу подій на їхню активність та оптимізм.

Висновки. З'ясовано, що громадяни України, які мають виражені місцеву і громадянську ідентичності, позитивно сприймають українську владу, близьке оточення і суспільство та не бачать загроз з їхнього боку, що можна характеризувати як прояв консолідованої позиції під час війни. Водночас у них спостерігаються високі показники психологічної травматизації, спрямованості їхньої поведінки в момент небезпеки щодо інших людей, посилення уваги до проблем безпеки, впливу подій на активність та оптимізм. Такі прояви свідчать про ознаки зарадзувальної поведінки в момент небезпеки, де з одного боку, проблема загроз не зникає з поля зору і навіть посилюється увага до неї. З другого боку, зростає активність таких громадян, вони зберігають надію, що їм вдасться впоратися із цими випробуваннями. Найбільшу загрозу для громадян з вираженою місцевою, громадянською, європейською варіантами ідентичності несуть росіяни. Перспективи подальших досліджень полягає у розширенні емпіричного дослідження впливу війни на ідентичність громадян України.

Ключові слова: соціальна ідентичність, загрози ідентичності, соціальні зміни, безпека, війна.

Veniamin Vinkov. Social and Psychological Aspects of Experience Threats to Identity in the War Conditions.

Purpose. The purpose of the article was to empirically investigate how the citizens of Ukraine experience threats depending on the manifestations of identity.

Methods. Online survey, semantic differential; frequency analysis, correlation analysis according to Spearman's test, interpretation and generalization of empirical research results.

Results. The total sample of respondents of the research was 451 people. Empirical research included the study of such types of identity as local, civic, East Slavic, European, professional, religious. The respondents assessed the presence of threats the side from their close environment, the Ukrainian authorities, society in general, citizens of other countries and Russians. In addition, the assessment of respondents with different identity types of such psychological indicators as the degree of their own traumatization, the orientation of their behavior at the moment of danger in relation to other people, increased attention to security problems, the impact of events on their activity and optimism was investigated.

Conclusions. It was found that citizens of Ukraine who have a pronounced local and civic identity, positively perceive the Ukrainian authorities, their close environment and Ukrainian society and do not see threats from their side, which can be characterized as a manifestation of a consolidated position during the war. At the same time, they have high level of psychological traumatization, orientation of their behavior at the moment of danger towards other people, increased attention to safety issues, impact of danger events on their activity and optimism. Such manifestations testify to signs of coping strategy in the danger situation, where on the one hand the problem of threats does not disappear from the field of view and even increases attention to it. On the other hand the activity of such citizens is increasing, they keep the hope that they will be able to cope with these trials. Russians was the greatest threat to Ukrainian citizens with pronounced local, civic, and European variants of identity. Prospects for further research lie in expanding the empirical study of the impact of war on the identity of Ukrainian citizens.

Keywords: social identity, identity threats, social changes, safety, war.

Вступ. Актуальність дослідження викликана соціальною ситуацією, яка спричинена війною і тими соціально-психологічними наслідками, що несуть загрозу розвитку і збереженню ідентичності громадян України.

Ідентичність нерозривно пов'язано із соціальним середовищем і будь-які зміни в цьому середовищі неодмінно впливають на її розвиток. За своїм походженням ідентичність є соціальною, оскільки вона формується в результаті взаємодії особи з іншими людьми та зумовлюється змінами в соціальному оточенні (Абрашкевичус, 2012; Кухарук, 2019; Лукасевич, 2020; Яблонська, 2010). Протягом свого

життя людина встановлює відносини з різними соціальними групами, набуває їхніх характеристик, свідомо здійснюючи вибір або несвідомо засвоюючи їх, що у підсумку поєднується або у досить інтегрований і гармонійний, або навпаки, дезінтегрований і розщеплений образ Я та образ Ми, що може явно або неявно позначатися на взаєминах із оточуючим світом.

Віднесення людиною себе до різних груп свідчить про багатовекторність у розвитку ідентичності, формує її адаптивність до соціальних змін, проте і закладає підґрунтя до поглиблення внутрішнього конфлікту, переживання кризи ідентичності, коли людина змушена здійснити власний вибір внаслідок впливу певних подій на її життя.

У соціальній психології і соціології існує значна кількість праць, що присвячена вивченню загроз ідентичності. Серед причин таких загроз дослідники виділяють кризу ідентичності, породжену політикою невизнання з боку суспільства права на спільнотну належність (Бистрицький, 2013; Зеленкевич, 2019) та пов'язані із цим такі негативні явища як маргіналізація, соціокультурні деструкції, аномія (Хашієва, 2015), суспільні зміни (Набруско, 2012; Степико, 2012) та глобалізаційні процеси (Римаренко, 2017), війни, катастрофи, терористичні акти, травмівні соціальні події (Горностай, 2012), шкідливі інформаційні впливи (Бойко, 2019, Кулалаєва, 2015).

Війна, як і будь-яка подія, що несе загрозу для існування і збереження ідентичності, змушує людину, яка ж і є носієм цієї ідентичності, переосмислювати крихкість життя, переоцінювати наявні соціальні зв'язки, звертатися до ресурсів спільноти, до якої вона себе відносить (Povrzanovic, 1997). У випадку знайдення таких ресурсів шанс зберегти ідентичність зростає, проте в інших випадках, де такий пошук є неможливим або запропоновані моделі розвитку не відповідають наявним потребам, людина переорієнтовує себе на пошук інших соціальних груп, які допомогли б задовольнити ці потреби.

Із 2014 року значна частина громадян України опинилася на окупованих територіях і емпіричні дослідження G. Sasse і A. Lackner зафіксували послаблення громадянської ідентичності, пов'язаної з українською державою (Sasse, Lackner, 2018). Інше дослідження показало, що відбулося посилення громадянської ідентичності українців на підконтрольних Києву територіях протягом зазначеного

періоду (Kulyk, 2016; Onuch, Hale, Sasse, 2018). Але починаючи з 2022 р. дослідники фіксують посилення громадянської ідентичності серед більшості громадян України (Wilson, 2023).

Відповідно **метою** дослідження ставилося емпірично дослідити, яким чином залежно від проявів ідентичності відбувається переживання загроз у громадян України.

Методи та процедура дослідження. У лютому 2023 р. науковими співробітниками лабораторії психології мас і спільнот Інституту соціальної та політичної психології НАПН України було проведено емпіричне дослідження, метою якого було виявити особливості взаємодії спільнотних ідентичностей в умовах війни. Питання опитувальника були розподілені згідно досліджуваних сфер (індивідуальних тем співробітників лабораторії): фінансово-майнові відносини, владно-підвладна взаємодія, масова комунікація, освіта, а також міграційна, безпекова та екологічна сфери. Проте у цій статті ми презентуємо результати проведеного опитування, що стосується безпекового аспекту спільнотної взаємодії.

Опитування проводилося он-лайн із використанням Google-форми. За своєю суттю питання анкети включали три блоки питань: дослідження проявів ідентичності, загроз з боку різних соціальних груп та психологічний блок, що мав показати, як реагує респондент в умовах небезпеки.

Обговорення результатів. Загальна вибірка респондентів проведеного дослідження становила 451 особу, з них – 67,4% жінок і 32,6 % чоловіків. Вибірka розподілилася на наступні вікові групи: 18-29 років – 55,4 %, 30-44 роки – 24,8 %, 45-59 років – 16,4 %, старше 60 років – 3,3 %.

Запропоновані індикатори мали вигляд біполярного семантичного диференціалу, які стосуються оцінки респондентом власної ідентичності. Респондентам було запропоновано оцінити свою ідентичність за тим, наскільки їм важливо почуватися представником тієї чи іншої спільноти, обравши між двома протилежними за змістом твердженнями. Серед таких варіантів були: місцева, релігійна, професійна, громадянська, східнослов'янська, європейська.

Серед відповідей щодо визначення своєї належності до спільноти респонденти більшою мірою виявилися схильними вибирати громадянську – 80,9% (лише для 8,6 % неважлива, а 10,4 %

вагаються або перебувають в невизначеному стані), місцеву – 54,5 %, європейську – 54,5 %, професійну – 54,1 %, натомість релігійна та східнослов'янська важлива лише для 16,9 % і 22,4 % респондентів відповідно. Найвищі показники з громадянської ідентичності серед інших варіантів ідентичності явно демонструють важливість для респондентів віднесення самих себе до громадян України в такий складний період для держави. У мирний час можливо громадянська ідентичність могла мати важливість для значно меншої кількості громадян. Тобто можна сказати, що війна та наслідки, які вона несе для кожного, спричинили суттєві зрушення в національній самосвідомості громадян в бік посилення громадянської ідентичності. По суті такі зрушення можна вважати реакцією українського суспільства на війну, усвідомлення, що війна може знищити державу, націю, цінності вплинуло на переосмислення цінності громадянства для більшості українців.

Інші індикатори, що стосувалися безпекової сфери, включали питання, що мали з'ясувати, хто для респондента несе найбільшу загрозу його ідентичності. Серед варіантів, які запропоновано оцінити, були: близьке оточення, українська влада, українське суспільство, громадяни інших країн, росіяни.

Серед загроз своїм цінностям і переконанням найбільше бачать загрозу з боку росіян 69,6 % респондентів (18,4 % не бачать в них загрози, 12 % – не визначилися), громадян інших країн – 32,8 % (41,9 % не бачать в них загрози), а найменше з боку українського суспільства – 20,4 % (53,7 % – не відчувають загрози), близького оточення – 14,6 % (65,9 % не бачать в ньому загрози), української влади – 13,7 % (60,5 % не бачать в ній загрозу). Ці результати свідчать про те, що для більшості респондентів росіяни не тільки становлять головну небезпеку через те, що розпочали війну і несуть загрозу їхньому життю, але і те, що їхні дії можуть зашкодити всьому, що втілює в себе українська ідентичність та цінності.

Водночас найменше бачать загрози з боку близького оточення, української влади і всередині українського суспільства, що говорить про позитивні тенденції в консолідації різних позицій українських громадян задля досягнення загальнонаціональної мети – звільнення окупованих українських територій, перемоги над ворогом, долучення до військового блоку НАТО, вступ в Європейський союз тощо.

Далі одним із завдань ставилося проаналізувати чи є взаємозв'язок між проявом ідентичності українських громадян, з одного боку, та баченням загроз з боку близького оточення, української влади, суспільства, громадян інших держав та росіян, з другого боку. Для цього було використано кореляційний аналіз за критерієм Спірмена (див. Рис.1).

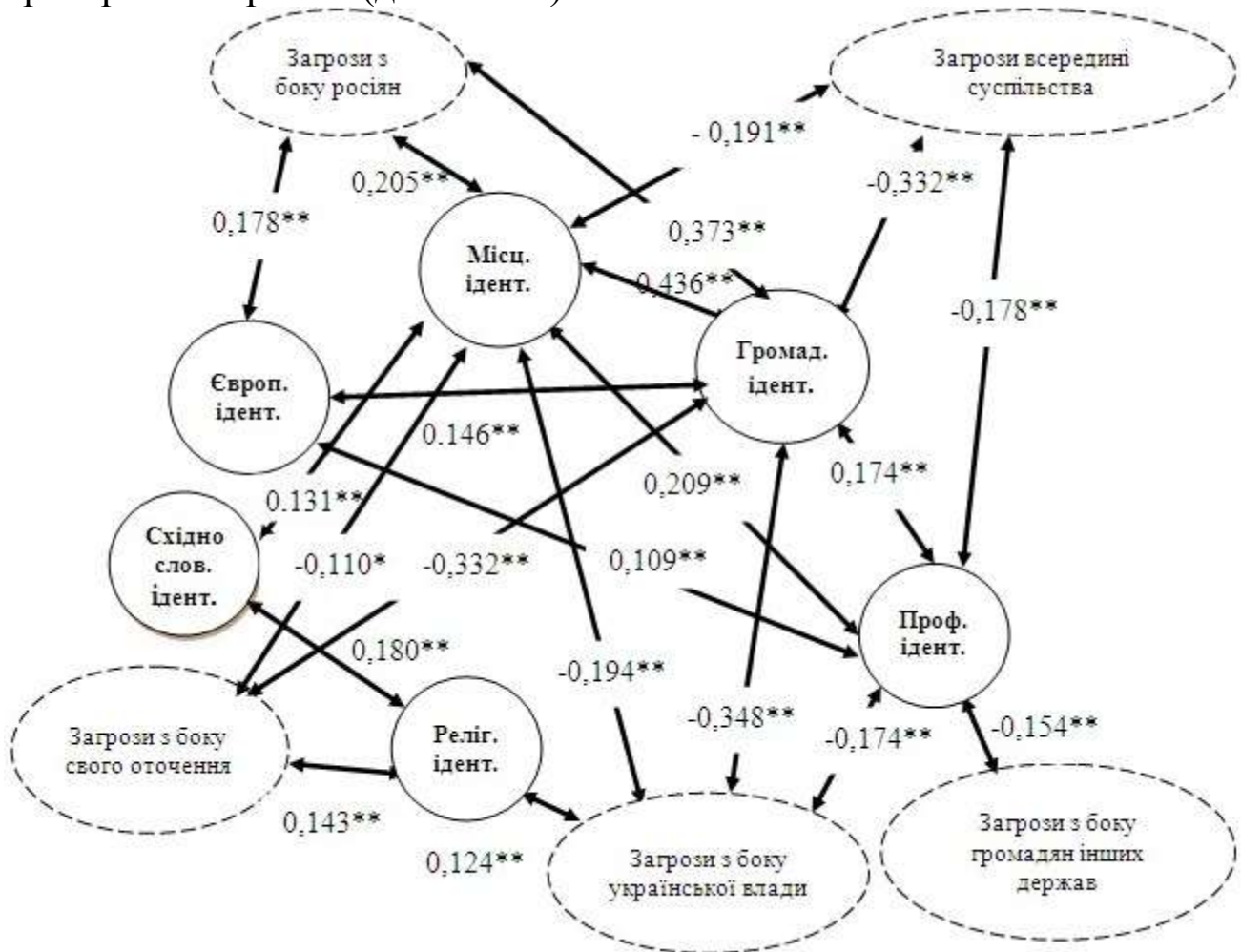

Рис. 1. Кореляційні зв'язки між проявами ідентичності та загрозами

Примітки: ** - $p \leq 0,01$; * - $p \leq 0,05$.

Місцева ідентичність показала хоч і слабкий, проте взаємозв'язок з такими видами загроз: загроза з боку свого оточення (-0,110, $p \leq 0,05$), загроза з боку влади (-0,194, $p \leq 0,01$), загроза з боку суспільства (-0,191, $p \leq 0,01$), загроза з боку росіян (0,205, $p \leq 0,01$). Цікавим є те, що прояв цієї ідентичності має обернений зв'язок із загрозами з боку свого оточення, суспільства і влади, що говорить про довіру громадян з вираженою місцевою ідентичністю до цих груп. Водночас ставлення до росіян має характер, як до тих, хто несе небезпеку.

Професійна ідентичність має обернений взаємозв'язок із загрозою з боку влади ($-0,174, p \leq 0,01$), загрозою з боку суспільства ($-0,178, p \leq 0,01$), загрозою з боку громадян інших країн ($-0,154, p \leq 0,01$), що говорить про позитивне сприймання їх досліджуваними. Взаємозв'язки між професійною ідентичністю та загрозами з боку свого оточення та росіян не проявилися.

Громадянська ідентичність проявила більш сильні обернені взаємозв'язки, порівняно з іншими варіантами ідентичності, із загрозою з боку влади ($-0,348, p \leq 0,01$), загрозою з боку суспільства ($-0,332, p \leq 0,01$), загрозою з боку свого оточення ($-0,332, p \leq 0,01$), а також взаємозв'язок із загрозою з боку росіян ($0,373, p \leq 0,01$).

Європейська ідентичність найбільш чутливою виявилася до загроз з боку росіян ($0,178, p \leq 0,01$). Такий зв'язок показує протиставлення ідей європейськості та «русськава міра», що відбивається в ідентичності сучасного українця і сприйманні ним майбутнього України.

Релігійна ідентичність виявилася більш чутливою до загроз з боку української влади ($0,124, p \leq 0,01$) та загроз з боку свого оточення ($0,143, p \leq 0,01$). Тут проявляється тенденція маргіналізації громадян з релігійною ідентичністю від свого оточення, можливо появи певного нерозуміння позицій української влади стосовно питань релігії. Проте це питання потребує більш глибокого дослідження, щоб робити більш точні висновки.

Крім питань, що стосувалися оцінки безпеки з боку соціальних груп, важливо було з'ясувати, чи відбувся вплив сьогоденних подій на переосмислення небезпек і в чому це проявилось. Поставлені респондентам питання стосувалися міри психологічної травматизації, посилення уваги до проблем безпеки, спрямованості поведінки у момент небезпеки стосовно себе і оточення, впливу подій на активність та оптимізм.

Для визначення міри психологічної травматизації респондентам було запропоновано оцінити протилежні за змістом твердження «Події, що відбулися, не завдали / завдали мені психологічної травми». Найбільш чутливими до цих подій виявилися респонденти з вираженою місцевою ($0,173, p \leq 0,01$), громадянською ($0,270, p \leq 0,01$) та релігійною ($-0,128, p \leq 0,01$) ідентичностями. Для громадянської ідентичності більш-менш зрозумілим є цей зв'язок. Воєнне вторгнення Російської Федерації в Україну та наслідки для

таких громадян, хто ідентифікує себе з українцями, виявилися надто болісним явищем, навіть для тих, хто був далеко від лінії фронту. Проте для громадян з вираженою місцевою ідентичністю такий зв'язок із травматизацією може бути пояснений сприйняттям вторгнення як загрози для всього, що є для них цінним, для них загроза є більш матеріальна і втілюється у конкретних речах, адже для багатьох стало шоком те, що велика кількість громадян змушені були покинути свої домівки та кардинально змінити звичний спосіб життя задля власного порятунку або порятунку рідних.

Не менш цікавим є обернений взаємозв'язок релігійної ідентичності з травматизацією. Тут можна сказати, що ідентифікація себе з віруючими та відповідно сформований релігійний світогляд оберігає таких громадян від травми. Можливо сприйняття причин сьогоденних подій як таких, що залежать від зовнішніх сил, готовність сприйняти їх як неминуче, та те, що все залежить від Бога і останнє слово буде за Ним, певним чином знімає тривогу, яку можна спостерігати в інших громадян.

Для з'ясування того, чи посилювалася увага до проблем власної безпеки респондентам було надано оцінити таке твердження «Моя увага до особистої безпеки не змінилась / посилювалась». Посилення уваги до безпеки проявилася у більшості респондентів з вираженою місцевою (0,113, $p \leq 0,01$), громадянською (0,232, $p \leq 0,01$), європейською (0,109, $p \leq 0,05$), професійною (0,226, $p \leq 0,01$) ідентичностями, що вказує на адаптаційну здатність в умовах війни до особистісних змін, що допоможуть вберегти їхнє життя і здоров'я. У респондентів з іншими варіантами ідентичності, як східнослов'янська і релігійна, такого взаємозв'язку не було виявлено.

Визначення спрямованості поведінки у момент небезпеки стосовно себе і оточення здійснювалося шляхом оцінки твердження «У разі небезпеки я насамперед думаю про себе / інших». Це твердження найбільш виявилось пов'язаним із місцевою (0,138, $p \leq 0,01$) та громадянською (0,175, $p \leq 0,01$) ідентичностями. Переживання про інших людей в момент небезпеки, а не про себе у респондентів з високими показниками прояву місцевої ідентичності показує, що близьке оточення і люди, які є представниками спільної територіальної громади, мають більшу цінність для них і викликають більш сильні переживання, ніж якби небезпека стосувалася самих себе. Можливо, в цьому і криється одна з причин того, що громадяни

України не хочуть покидати місця свого проживання, навіть тоді, коли ведуться сильні бої і обстріли. І, можливо, єдиним аргументом для переконування їх покинути рідні місця буде безпека їхніх близьких. Такий аргумент може стати корисним у роботі з населенням задля їхньої безпеки при евакуації з прифронтової зони.

У респондентів з високими показниками прояву громадянської ідентичності орієнтація на інших у разі небезпеки є ознакою співпереживання своїм співгромадянам та колективного почуття єдності з ними, незалежно від того, де б вони перебували, за межами країни, чи в межах, в зоні бойових дій чи більш-менш спокійних регіонах України.

Оцінка впливу подій на активність відбувалася шляхом вибору між двома крайніми за змістом твердженнями «Небезпеки спонукають мене бути більш пасивним (-ою) / активним (-ою)». Взаємозв'язок впливу подій на активність більш простежується з вираженою місцевою (0,095, $p \leq 0,05$), громадянською (0,182, $p \leq 0,01$) та європейською (0,139, $p \leq 0,01$) ідентичностями є важливим показником соціального благополуччя громадян. У таких громадян небезпека не руйнує їхній спосіб життя, а навпаки, змушує боротися за те, що їм цінне, і активно протидіяти наслідкам війни. Можна сказати, що цінності, які пов'язані з місцевим, громадянською та європейською ідентичностями, задають сенс боротьбі за своє життя на своїх умовах відповідно до своїх уявлень. Проте безумовно, що є відмінності між цими варіантами ідентичності. Із вираженою місцевою ідентичністю така активність буде прямо чи опосередковано допомагати швидкому відновленню місця їхнього проживання, створенню певних громадських організацій для вирішення локальних завдань на місцевому рівні. Активність громадян з вираженою громадянською ідентичністю може проявитися на загальноукраїнському рівні у вигляді участі в політичних рухах, в партійній, волонтерській, просвітницькій діяльності тощо. А європейскість громадян є індикатором політичних настроїв, із якими політичні партії, а також теперішній і майбутні президенти змушені будуть рахуватися при формуванні програми розвитку країни.

Вплив подій на оптимізм було вивчено через оцінку респондентами тверджень «Попри спричинені війною небезпеки я зберігаю надію / Спричинені війною небезпеки викликають у мене

безнадію». Тут взаємозв'язок оптимізму проявився з вираженою місцевою ($-0,268$, $p \leq 0,01$), громадянською ($-0,484$, $p \leq 0,01$), європейською ($-0,153$, $p \leq 0,01$), професійною ($-0,140$, $p \leq 0,01$) ідентичностями. Обернена кореляція вказує на той факт, що оптимізм пов'язаний з високим проявом цих варіантів ідентичності.

Покладання надії на те, що ті випробовування, які звалилися на громадян, варто докласти зусиль, щоб відстояти свою незалежність і вибороти своє право на краще життя в Європейському Союзі, приведе до того, що життя зміниться в кращий бік.

Підсумовуючи вище наведене, можна сказати, що воєнна агресія і окупація територій України з боку Російської федерації по-різному вплинуло на відчуття безпеки і оцінку загроз громадянами нашої держави залежно від їхньої ідентичності. Найбільш близькими за переживанням загроз виявилися громадяни з вираженою місцевою і громадянською ідентичністю. Такі види ідентичності не відчують загроз із боку свого оточення, української влади, всередині суспільства і скоріше проявляють консолідовану позицію стосовно зазначених подій, зберігають довіру до представників інститутів влади, органів місцевого самоврядування, а також до пересічних громадян України. Але почувають найбільшу загрозу з боку росіян, що є цілком закономірним результатом наслідків російської агресії.

У респондентів з вираженою місцевою і громадянською ідентичністю проявилися схожі показники з психологічної травматизації, що вказує на чутливість таких видів ідентичності не просто до воєнної агресії, але і до її характеру. Тут варто висловити припущення і вказати на різницю громадян з різними проявами ідентичності, адже вони по-своєму переживають наслідки агресії. Громадяни з вираженою місцевою ідентичністю мають травму більше пов'язану з тими проблемами, які виникли внаслідок окупації, де значна частина громадян змушені були покинути місця постійного проживання, тоді громадяни з вираженою громадянською ідентичністю більше мають переживань від самого факту порушення кордонів України і загроз життю і здоров'ю громадянам загалом, незалежно від того, наскільки близько вони знаходяться до кордону, або наскільки така загроза може бути фізичного, або інформаційно-психологічного характеру.

Так само у цих громадян є схожість спрямованості їхньої поведінки в момент небезпеки щодо інших людей. Такі громадяни

швидше за все більш будуть задіяні в різні громадські ініціативи стосовно різного роду допомоги іншим людям. Різниця може проявитися лише в контексті ареалу поширення цієї допомоги. Громадяни з вираженою місцевою ідентичністю, можливо, краще будуть залученими у процесах, пов'язаних із місцевим самоврядуванням, або допомоги вузькому колу жителів села, містечка, міста. Тоді як громадяни з вираженою громадянською ідентичністю більш мотивованим і залученими виявляться у допомозі іншим людям без прив'язки до конкретного місця проживання.

У громадян з вираженою місцевою, громадянською і європейською ідентичностями схожими виявилися показники з посилення уваги до проблем безпеки, впливу подій на їхню активність та оптимізм. Такі прояви свідчать про ознаки зараджувальної поведінки в момент небезпеки. З одного боку, проблема загроз не зникає з поля зору і навіть посилюється уваги до неї. З другого боку, зростає активність у таких громадян, вони не опускають руки, діють, а також зберігають надію, що їм вдасться впоратися із цими випробуваннями. Можливо таким взаємозв'язком можна пояснити роль різних громадянських об'єднань і волонтерських організацій, які беруть активну участь у протистоянні нашої держави агресору.

І релігійна ідентичність має обернений взаємозв'язок із травматизацією, що говорить про захисну роль релігії від психологічних травм, викликаних війною.

Висновки і перспективи. Отже, громадяни України, які мають виражені місцеву і громадянську ідентичності, позитивно сприймають українську владу, близьке оточення і суспільство та не бачать загроз з їхнього боку, що можна характеризувати як прояв консолідованої позиції під час війни. Найбільшу загрозу для громадян з вираженою місцевою, громадянською, європейською варіантами ідентичності несуть росіяни.

Найбільш близькими за переживанням загроз виявилися громадяни з вираженою місцевою і громадянською ідентичністю. У них спостерігаються високі показники психологічної травматизації, спрямованості їхньої поведінки в момент небезпеки щодо інших людей, посилення уваги до проблем безпеки, впливу подій на активність та оптимізм. Такі прояви свідчать про ознаки зараджувальної поведінки в момент небезпеки, де з одного боку,

проблема загроз не зникає з поля зору і навіть посилюється увага до неї. Із другого боку, зростає активність таких громадян, вони зберігають надію, що їм вдасться впоратися із цими випробуваннями.

Перспективи подальших досліджень полягає у розширенні емпіричного дослідження впливу війни на ідентичність громадян України, пошуку стратегій подолання наслідків війни, розробки програм допомоги постраждалим від війни.

Література

1. Абрашкевичус, Г. О. (2012). Вплив соціокультурної взаємодії на проблеми ідентичності. *Таврійські студії. Культурологія*, 2. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsk_2012_2_6
2. Бистрицький, Є. (2013). Ідентичність, спільнота і політичне судження. *Філософська думка*, 4, 41–61. <http://journal.philosophy.ua/article/nid6768>
3. Бойко, С. Т. (2019). Психологічна безпека особистості в умовах розірваного інформаційного простору. *Психологія: теорія і практика*, 1 (3), 32–43. [http://dx.doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1\(3\)-32-43](http://dx.doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1(3)-32-43)
4. Горностаї, П. П. (2012). Колективна травма та групова ідентичність. Психологічні перспективи. *Актуальні проблеми психології малих, середніх та великих груп*, 2, 89–95. <http://dx.doi.org/10.33120/popp-vol21-year2018-5>
5. Зеленкевич, Л.П. (2019). Ідентичність в умовах об'єднаних громад. *Науково-теоретичний альманах Грани*, 22(2), 5–15. <http://dx.doi.org/10.15421/1720192>
6. Кулалаєва, Н. В. (2015). Мінімізація інформаційних загроз людини засобами культури безпеки. *Збірник наукових праць Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*, 4, 27–30.
7. Кухарук, О. Ю. (2019). Суспільні трансформації та ідентичність українців у контексті теорії соціальної ідентичності. *Проблеми політичної психології*, 22 (1), 63–73. <http://dx.doi.org/10.33120/popp-vol22-year2019-34>
8. Лукасевич О. А. (2020). Проблема формування ідентичності особистості: сучасний контекст. *Проблеми сучасної психології*, 1 (17), 45–51.
9. Набруско, І. Ю. (2012). Споживання як механізм конструювання ідентичності. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*, 15, 6–12.
10. Римаренко, С. (2017). Глобалізація та криза ідентичності. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 5–6 (91–92), 171–181. <http://dx.doi.org/10.31558/2617-0248.2018.3.1>
11. Степико, М. Т. (2012). Українська ідентичність в умовах суспільно-політичних трансформацій. *Стратегічні пріоритети*, 4 (25), 5–13.
12. Хашиєва, Л. В. (2015). Глобалізація та ідентичність: взаємозв'язок глобального та локального. *Актуальні проблеми державного управління*, 2 (48), 38–44. <http://dx.doi.org/10.35432/1993-8330appa2782019179068>
13. Яблонська, Т. М. (2010). Ідентичність як предмет психологічного аналізу. *Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*, 38, 378–386.
14. Kulyk, V. (2016). National Identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the War, *Europe-Asia Studies*, 68:4, 588-608 <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1174980>
15. Onuch, O., Hale, H.E. & Sasse, G. (2018). Studying identity in Ukraine, *Post-Soviet Affairs*, 34:2-3, 79-83 <https://doi.org/10.1080/1060586X.2018.1451241>
16. Povrzanovic, M. (1997). "Identities in War", *Ethnologia Europaea*, 27 (2), 153-162. <https://doi.org/10.16995/ee.873>

17. Sasse, G. & Lackner, A. (2018). War and identity: the case of the Donbas in Ukraine, *Post-Soviet Affairs*, 34:2-3, 139-157 <https://doi.org/10.1080/1060586X.2018.1452209>
18. Wilson, A. (2023). Ukraine at war: Baseline identity and social construction. *Nations and Nationalism*, 1–10. <https://doi.org/10.1111/nana.12986>

References

1. Abrashkevichus, G. O. (2012). Vplyv sotsiokulturnoi vzaiemodii na problemy identychnosti [The Influence of Sociocultural Interaction on Identity Problems]. *Tavriiski studii. Kulturolohiia - Taurian studios. Culturology*. http://nbuv.gov.ua/UJRN/tsk_2012_2_6 [in Ukrainian].
2. Bystryts'kyi, E. (2013). Identychnist, spilnota i politychne sudzhennia [Identity, community and political judgement]. *Filosofska dumka - Philosophical Thought*, 4, 41–61. <http://journal.philosophy.ua/article/nid6768> [in Ukrainian]
3. Boiko, S. T. (2019). Psykholohichna bezpeka osobystosti v umovakh rozirvanoho informatsiinoho prostoru [Psychological Personality Safety in the Conditions of the Broken Informational Space]. *Psykholohiia: teoriia i praktyka - Psychology: Theory and Practice: Collection of Scientific Articles*, 1 (3), 32-43. [http://dx.doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1\(3\)-32-43](http://dx.doi.org/10.31339/2617-9598-2019-1(3)-32-43) [in Ukrainian].
4. Gornostai, P. P. (2012). Kolektyvna travma ta hrupova identychnist [Collective Trauma and Group Identity]. *Aktualni problemy psykholohii malykh, serednikh ta velykykh hrup – Actual problems of psychology of small, medium and large groups*, 2, 89–95. <http://dx.doi.org/10.33120/popp-vol21-year2018-5> [in Ukrainian].
5. Zelenkevich, L.P. (2019). Identychnist v umovakh obiednanykh hromad [Identity in the conditions of the united communities]. *Naukovo-teoretychnyi almanakh Hrani – Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (2), 5–15. DOI: <https://doi.org/10.15421/171916> [in Ukrainian].
6. Kulalaieva, N. V. (2015). Minimizatsiia informatsiinykh zahroz liudyny zasobamy kultury bezpeky [Minimization of Information Threats to Human Security by Means of Culture]. *Zbirnyk naukovykh prats Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti – Zbirnyk naukovykh prats Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti* [Lviv State University of Life Safety: Collection of Scientific Articles], 4, 27–30. [in Ukrainian].
7. Kukharuk, O. Y. (2019). Suspilni transformatsii ta identychnist ukraintsiv u konteksti teorii sotsialnoi identychnosti [Public Transformations and Ukrainians' Identity through Social Identification Theory]. *Problemy politychnoi psykholohii – Problems of Political Psychology*, 22 (1), 63–73. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol22-Year2019-34> [in Ukrainian].
8. Lukasevich, O. A. (2020). Problema formuvannia identychnosti osobystosti: suchasnyi kontekst [The Problem of Personality Identity Formation: Contemporary Context]. *Problemy suchasnoi psykholohii – Problems of Modern Psychology*, 1 (17), 45–51. <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2020-1-4> [in Ukrainian].
9. Nabrusko, I. Y. (2012). Spozhyvannia yak mekhanizm konstruiuvannia identychnosti [Consumption as a Mechanism of Social Construction of Identity]. *Aktualni problemy sotsiologii, psykholohii, pedahohiky – Actual Problems of Sociology, Psychology, Pedagogy*, 15, 6–12. [in Ukrainian].
10. Rymarenko, S. (2017). Hlobalizatsiia ta kryza identychnosti [Globalization and Identity Crisis]. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy – Scientific Proceedings of Kurasa Institute of Political and Ethnic Studies of the NAS Ukraine*, 5-6 (91–92), 171–181. <http://dx.doi.org/10.31558/2617-0248.2018.3.1> [in Ukrainian].
11. Stepyko, M. T. (2012). Ukrainska identychnist v umovakh suspilno-politychnykh transformatsii [Ukrainian Identity in a Time of Socio-Political Transformation]. *Stratehichni priorityty – Strategic Priorities*, 4 (25), 5–13. [in Ukrainian].
12. Khashiyeva, L. V. (2015). Hlobalizatsiia ta identychnist: vzaiemozv'iazok hlobalnoho ta lokalnoho [Globalization and Identity: Interrelation of Global and Local]. *Aktualni problemy*

derzhavnoho upravlinnia – Pressing problems of public administration, 2 (48), 38–44. <http://dx.doi.org/10.35432/1993-8330appa2782019179068> [in Ukrainian].

13. Yablonska, T. M. (2010). Identychnist yak predmet psykholohichnoho analizu [Identity as a subject of psychological analysis]. *Naukovi zapysky Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN – Scientific Proceedings of G.S. Kostiuk Institute of Psychology*, 38, 378–386. [in Ukrainian].

14. Kulyk, V. (2016). National Identity in Ukraine: Impact of Euromaidan and the War. *Europe-Asia Studies*, 68:4, 588-608 <https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1174980>

15. Onuch, O., Hale, H.E. & Sasse, G. (2018). Studying identity in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 34:2-3, 79-83 <https://doi.org/10.1080/1060586X.2018.1451241>

16. Povrzanovic, M. (1997). Identities in War. *Ethnologia Europaea*, 27 (2), 153-162. <https://doi.org/10.16995/ee.873>

17. Sasse, G. & Lackner, A. (2018). War and identity: the case of the Donbas in Ukraine. *Post-Soviet Affairs*, 34:2-3, 139-157 <https://doi.org/10.1080/1060586X.2018.1452209>

18. Wilson, A. (2023). Ukraine at war: Baseline identity and social construction. *Nations and Nationalism*, 1–10. <https://doi.org/10.1111/nana.12986>

Received: 15.11.2023

Accepted: 01.12.2023